

СЕКЦІЯ VI. НАДЧОРНОМОР'Я В ІСТОРІЇ СХОДУ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-530-6-44>

Баранов В. І.

ORCID: 0000-0001-6388-4091

науковий співробітник

Інститут археології Національної академії наук України

м. Київ, Україна

“САСАНІДСЬКА КАЧКА” У КРИМСЬКИХ ГОРАХ. ДО ПИТАННЯ ПРО СОГДІЙСКУ ПРИСУТНІСТЬ У РАНЬОСЕРЕДНЬОВІЧНОМУ КРИМУ

Ключові слова: археологія середньовічного Криму, хозарський час, ойнахоя, согдійці, Баклинське городище.

В останній чверті VII ст. більша частина Кримського півострова увійшла до складу Хозарського каганату – держави, що впродовж майже трьох століть відігравала основну роль в історії Східної Європи. В останній період свого існування, у IX–X ст., хозари контролювали усі важливі водні та суходільні шляхи Східної Європи, торгівлю з арабами та візантійцями та отримували десятину від вартості товарів, які проходили через їхні землі. Водночас міжнародна торгівля стала життєвою потребою для існування самого каганату. Однак щодо більш раннього періоду його історії та ролі каганату у функціонуванні трансконтинентальних торговельних шляхів до останнього часу в нас майже не було жодної інформації.

В околицях Баклинського городища було виявлено серію артефактів, які датуються другою половиною VIII ст. – першою половиною IX ст. і які можна пов'язати з перебуванням групи согдійців, що постійно проживали на його території. Йдеться про три ойнахої баклинського типу, дві срібні пряжки та поясний наконечник, зображення на яких мають аналогії на території Середньої Азії. На двох ойнахоях, пряжках та поясному наконечнику зі Скалистинського могильника зображено т. зв. “сасанідську качку” – сюжет широковідомий на різноманітних зображеннях сасанідського та постсасанідського часу з території Середньої Азії та Ірану.

Ще одна ойнахоя має сюжетне зображення – чоловіка та жінки, одягнутих у халати. Одяг, у який одягнуті люди, та орнаментальні

мотиви, якими прикрашена посудина, мають численні аналогії на території Согдіани та Тохаристану – у Пенджикенті, Варахші, печерах Кизил та ін.

Ще один артефакт, пов'язаний із Середньою Азією, – ручка посудини з согдійським написом, – був знайдений на території Таманського півострова на березі Керченської протоки.

Майже всі артефакти виготовлені на території Кримського півострова, ойнахої – можливо, на території самого Баклинського городища. Це дає підстави порушити питання про постійне проживання тут согдійської спільноти.

З V до VIII ст. Согдіана відігравала важливу роль в організації міжнародної транзитної торгівлі. Согдійці створили торговельні мережі, що сприяли економічним і культурним контактам між Китаєм та Центральною Азією. Китайці використовували согдійців для транспортування величезних вантажів шовку на Захід, а іноді і як перекладачів у відносинах з тюркськими народами. Тюркські кагани використовували согдійців у ролі послів. Імовірно, саме вони контролювали та організовували торгівлю шовком, украй важливу для каганату.

Численні повідомлення письмових джерел про согдійців та знахідка остракона з согдійським написом (на Таманському півострові) дали Е. Вас'єру підстави свого часу порушити питання про присутність согдійців на північному узбережжі Чорного моря та заснування ними міста Судака в Південно-Східному Криму, але раніше така версія не була підкріплена археологічними даними.

Слід зауважити, що Баклинське городище, як порівняти з іншими печерними містами, має досить незвичне розташування – воно, хоч і розташоване у другому пасмі Кримських гір, досить сильно видається в степ. На нашу думку, Баклинське городище одним з перших увійшло до складу Хозарського каганату наприкінці VII – на початку VIII ст. і впродовж деякого часу межувало з кримськими володіннями Візантійської імперії. Схожу функцію фактично виконувало й місто Судак, яке, ймовірно, було засноване наприкінці VII – на початку VIII ст. на місці останньої зручної бухти за межами візантійських володінь. Жорсткий контроль Візантійської імперії щодо міжнародної торгівлі підтверджується як письмовими, так і сфрагістичними джерелами. Імовірно, саме цим і була обумовлена поява постійних торговельних факторій согдійців, які були розташовані за межами імперії, але безпосередньо біля її кордонів.